

BJØRN BERGE

**ZEMĚ
KTERÉ
ZMIZELY**

1840–1975

KRÁLOVSTVÍ OBOJÍ SICÍLIE

HELGOLAND

NOVÝ BRUNŠVIK

CORRIENTES

LABUAN

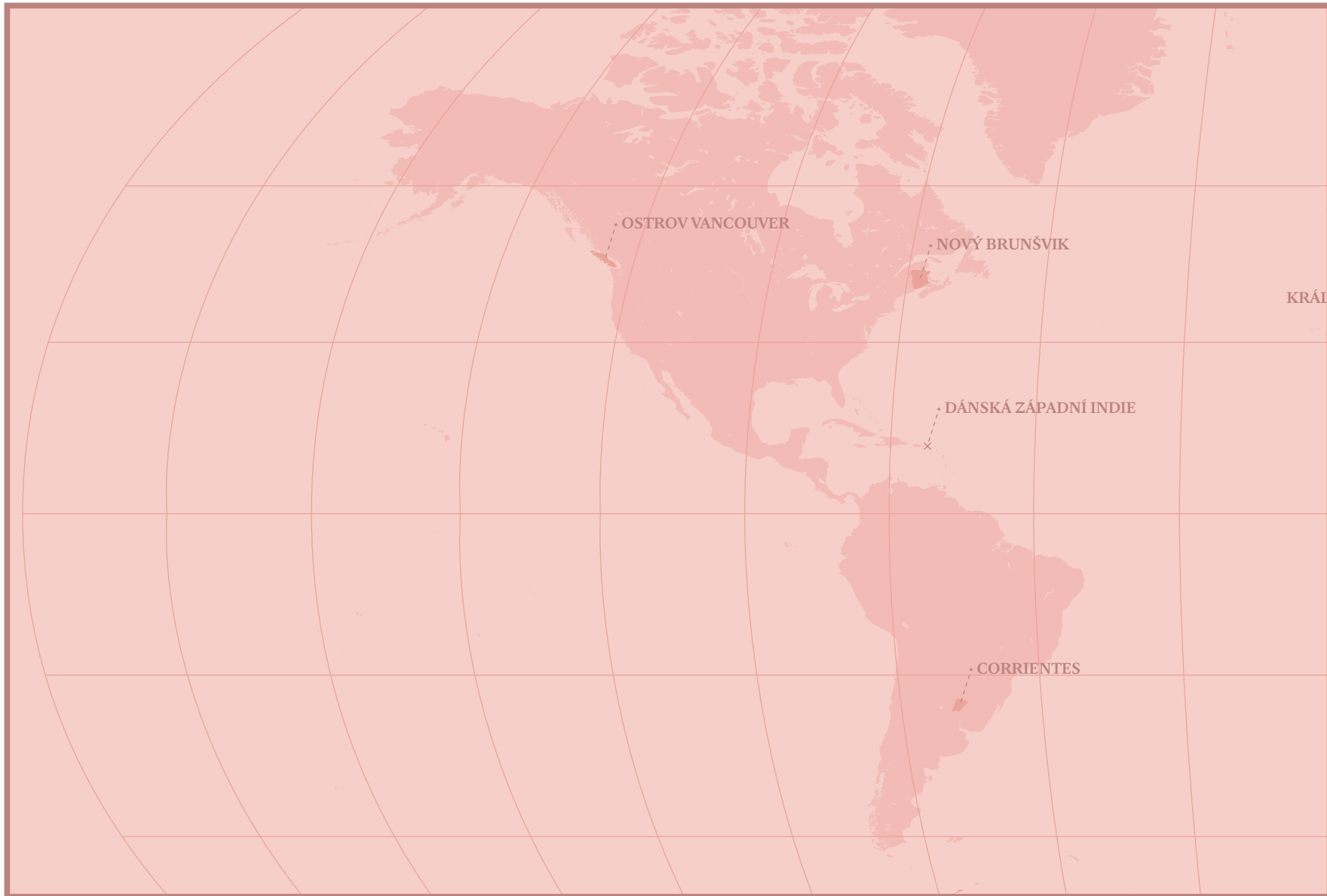
ŠLESVICKO

DÁNSKÁ ZÁPADNÍ INDIE

VAN DIEMENOVA ZEMĚ

ELOBEY, ANNOBÓN A CORISCO

≡ **KNIHA ZLIN**

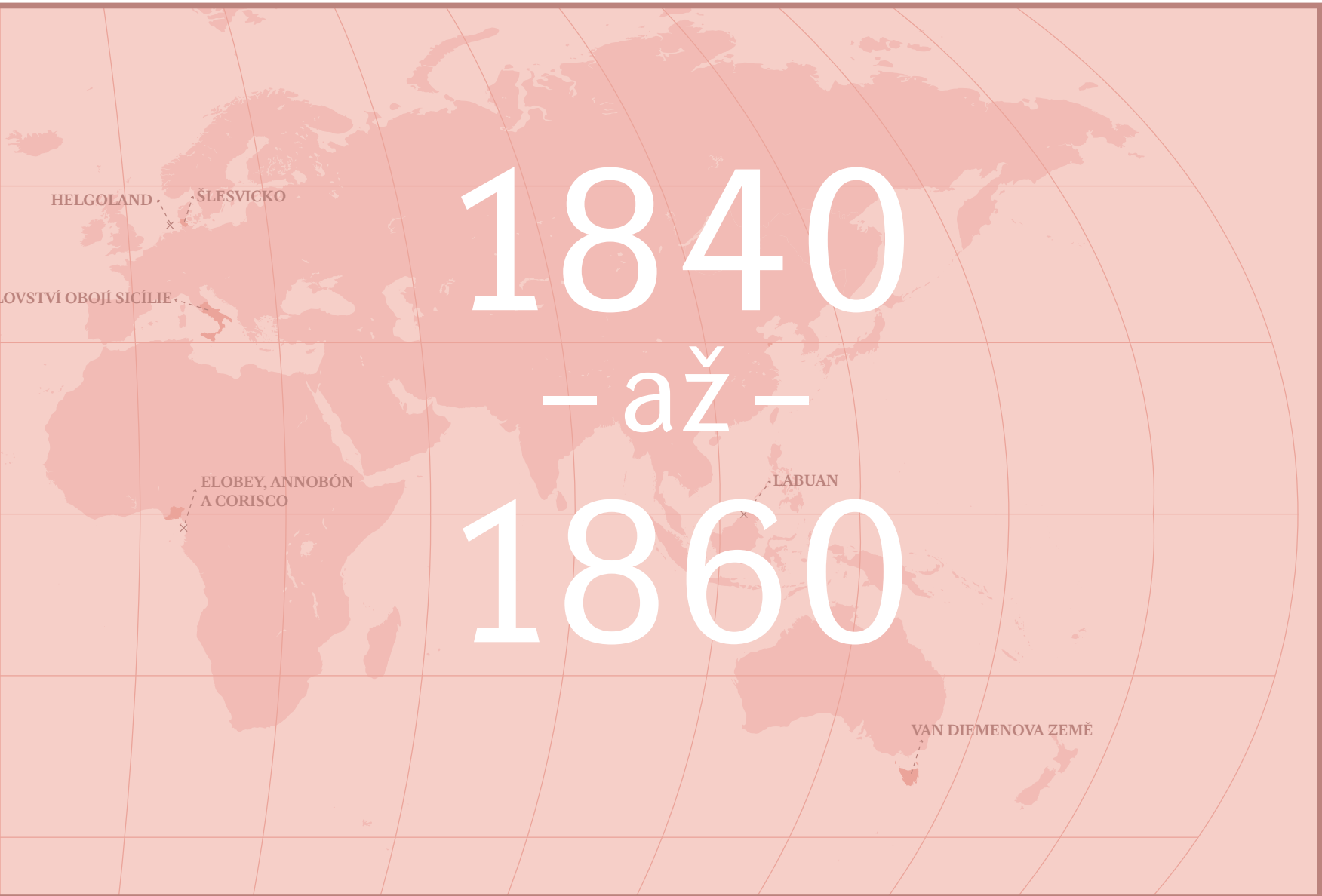
OSTROV VANCOUVER

NOVÝ BRUNŠVIK

DÁNSKÁ ZÁPADNÍ INDIE

CORRIENTES

KRÁL

HELGOLAND · ŠLESVICKO

OVOSTVÍ OBOJÍ SICÍLIE ·

ELOBEY, ANNOBÓN
A CORISCO

LABUAN

VAN DIEMENOVA ZEMĚ

1840

- až -

1860

Znavení šlechtici a nesmírná chudoba

Maso, lahůdky, ovoce a křídově bílé koule mozzarely velké jako pěst, to vše pečlivě spojené dohromady fašírkou z rozemletých sardinek, vnitřností a oliv a vyskládané do kužele připomínajícího miniaturní Vesuv, lesknoucí se v odpoledním slunci na dlažbě před neapolským zámekem. Dělová salva dává dychtivému shromážděnému davu jasný signál. Z balkonů se ozývá unavený potlesk už tak přejedených šlechticů. Značně otlý král Ferdinand I. – podstatně horlivěji než ostatní – nervózně bubnuje prsty o zábradlí.⁴

Když se v roce 1759 ujal trůnu, bylo mu teprve osm let. Když překročil dvacítku, věnoval se především sprádní okázalých plánů na další *grand gala*. Byla to jedna z těch velmi vzácných příležitostí, kdy z jeho plánů měli něco i obyčejní lidé.

Neapolské a Sicilské království již několikrát předtím tvořila společné Království obojí Sicílie. Znovu toto spojení obnovil Ferdinandův otec Karel III. Španělský v roce 1735, hlavním městem se tehdy stala Neapol. Země sahala až na sever k Papežskému státu a v evropském měřítku byla poměrně rozsáhlá.

Přítrž dalšímu rozšiřování učinil Napoleon, když v roce 1799 dobyl neapolskou část. Ferdinand našel útočiště na Si-

cílii pod ochranou silného britského námořnictva. Po Vídeňském kongresu roku 1816 se znovu dostal k moci, k čemuž bezpochyby přispěla skutečnost, že Britům přislíbil sociální reformy v souladu s tím, co se v té době jinde v Evropě už považovalo za běžné. Na svůj slib však brzy zapomněl a pokračující vládu aristokracie nezajímalo nic než blaho vyšších společenských vrstev.

Nespokojenost mezi lidmi sílila a jak na Sicílii, tak v Neapoli došlo k povstáním. Ferdinand na ně reagoval nastolením hrůzovlády, pro kterou byli příznační špioni, informanti a svévolné tresty. V té pokračovali v nezmenšené míře i jeho nástupci, zejména Ferdinand II., který získal přezdívku *Re'Bomba* – král Bomba, poté co v roce 1849 potlačil povstání v Palermu mohutnou, a nepřiliš přesnou kanonádou z válečných lodí.

V padesátých letech 19. století projíždí zemí křížem krážem britská spisovatelka Julia Kavanaghová. Chce si splnit svůj dětský sen a pokořit sopky Etnu a Vesuv, potulovat se ve vzdušných mušelinových šatech středomořskou přírodou a navštěvovat kostely a početné rozvaliny, které zde zanechali předchozí dobyvatelé. Romantika však brzy vyprchává a v jejím cestovním deníku přibývají další a další zápisky svědčící o nespravedlnosti, chudobě, negramotnosti a úpadku.

Než loď, která ji má dopravit na Sicílii, vypluje z Neapole, shromáždí se na zadní palubě několik cestujících, aby shlédli vystoupení chlapce objíždějícího na veslici jedno plavidlo po druhém. Je mu zhruba devět let a oblečený je v hadrech, ale v deníku se píše, že vypadá bystře. Balancuje na prostřední lavičce své loďky a přitom předvádí krátkou scénku uvede-

nou tarantelou. Pak ze sebe udělá klauna, zazpívá nedlouhou árii a nakonec nechá neviditelného nepřítele, aby jej bodl do prsou, načež se s očima v sloup svalí na dno veslice. Tam chvíli setrvá a poté znovu vyskočí, tentokrát s čepicí v rukou. Lidé mu hodí pár měďáků.

Když parník konečně vypluje do Neapolského zálivu, Julia Kavanaghová si zhluboka oddechne. „Neapol postupně mizela z dohledu a z větší dálky vypadala rozhodně lépe.“⁵

Beznaděj byla patrnější zejména ve městech, na venkově chodili lidé spát o hladu podstatně méně často. Tam život plynul jako dřív, podle přísného feudálního řádu fungujícího již stovky let.

V oblasti Cilento o kousek jižněji od Neapole se krajina od rozeklaného pobřeží porostlého olivovníky, kaučukovníky a myrtou zdvihala, stoupala doubravami a hložím k hranici lesa a tu a tam až k nějaké té hoře s pokrývkou věčného sněhu. Vesnice v těch končinách byly sevřené, tvořené žlutohnědými domky s červenými taškami na střeších. Šplhaly po úbočích hor k jejich vrcholům a často je obklopovaly strmé zdi opevnění. Nad tím vším trůnilo vždy společně s kostelní věží a nějakým tím holubníkem na vzdušném návrší šlechtické sídlo, protože čím hlouběji v křivolaké spleti stezek a úzkých dlážděných uliček se člověk nacházel, tím silnější byl zápach stoupající z otevřených stok a nočních příbytků domácích zvířat v suterénu domů.

Tyto vesnice naleznete v Cilentu i nyní. Pokud se do nich vypravíte, zjistíte, že zápach zmizel. Jinak ale vypadají jako letité země nikoho – nestárnou, ani se neobnovují –, hotová pohádková království. Těmi také byly. Všechny poslušně

podléhaly centrální moci v Neapoli, mezi sebou však vedly neustálé spory.

Království obojí Sicílie se dočkalo vlastních známek v roce 1858. Jsou hnědooranžové, tištěné pravděpodobně levným přírodním pigmentem z provincie Siena na severu, rozpuštěným ve lněném oleji. Je na nich zobrazen královský erb se vzpínajícím se koněm a zdánlivě absurdní symbol skládající se ze tří symetricky pokrčených lidských nohou, takzvaný triskelion. Je viditelný vpravo pod razítkem a pochází z dob, kdy byla Sicílie ještě součástí Velkého Řecka. Symbol údajně vychází z trojúhelníkového tvaru ostrova. Razítko ANNU-LATO nám říká, že se jedná o zkušební tisk, který nebyl nikdy použit na dopis. Na známce tudíž zůstaly zbytky lepidla. Chutná nepatrně po pšenici.

Království obojí Sicílie existovalo do roku 1860, kdy poměrně nedlouho vládnoucího krále Františka II. svrhli povstalci pod vedením partyzánského předáka Giuseppe Garibaldiho. Podporován Sardinským královstvím se Garibaldi 11. května 1860 vylodil s tisíci muži na západním pobřeží Sicílie. Odtud s posilou tří tisíc Sicilanů táhl k Palermu a přes Messinskou úžinu na Neapol.

Italský spisovatel Giuseppe Tomasi di Lampedusa znal díky svým příbuzným tento příběh z první ruky. V jeho románu *Gepard* tak sledujeme místy rozporuplného šlechtice dona Fabrizia Corbera během posledních dnů před pádem Palerma.⁶ Don Fabrizio a jeho rodina žili – stejně jako ostatní městská šlechta – se služebnictvem a soukromým knězem v paláci, jehož stropy zdobily fresky římských bohů

Rok 1858: Erb s liliemi, triskelionem a vzpínajícím se koněm

a obklopovala ho rozlehlá zahrada obehnaná kovaným pletem. A právě v této zahradě je jednoho dne překvapí ohavný zápach, linoucí se, jak se později ukáže, z mrtvoly mladého vojáka pátého mysliveckého pluku zraněného v bojích u San Lorenza, který vnikl do zahrady, aby tam pod citroníkem v osamění zemřel.

Během následujících nocí rodina dona Fabrizia Corbera sleduje, jak na vrcholcích kopců jižně a západně od města Garibaldiho jednotky zapalují další a další ohně, jako tichou

hrozbu městu doposud věrnému svému králi. Poté se náhle rozhodne odjet Fabriziův synovec Tancredi, aby se připojil k povstalcům, nejdříve však navštíví svého strýce, který se nachází v knihovně se psem Bendicem. Tancredi se mu snaží objasnit svůj postoj: „Když u toho nebudeme také my, tamti dají dohromady republiku. Jestli chceme, aby všechno zůstalo, jak je, musí se všechno změnit. Řekl jsem to jasně?“⁷ Don Fabrizio neodpoví, ale prsty zamne psovi ucho tak silně, až ubohé zvíře zavýje, jistě je poctěno pánovou pozorností, ovšem bolest ji přehluší.

Tancrediho odjezd vyvolá rozruch. Don Fabrizio se snaží společnost u večeře uklidnit, vysvětluje, jak jsou zbraně královské armády zcela nepoužitelné, že v hlavních předimenzovaných střelných zbraních nejsou drážky a střely, které z nich vyjdou, nemají žádnou průraznost.

Tancredi i ostatní příbuzní bitevní vřavu přežijí a jsou pak svědky sjednocení Itálie pod vládou sardinského krále Viktora Emanuela II. Okamžitě jsou spuštěny sociální a zdravotnické reformy a zavedena povinná školní docházka.

Přesto zůstal jih Itálie chudší než sever a mnoho obyvatel brzy emigrovalo do Ameriky. Na největší darebáky tam už místní mafie čekala s otevřenou náručí.

Julia Kavanaghová: *A Summer and Winter in the Two Sicilies*, 1858 (Léto a zima ve Dvojí Sicílii)

Giuseppe Tomasi di Lampedusa: *Gepard*. Přeložil Jaroslav Pokorný, 1963

Susan Sontagová: *Vulkán: romance*. Přeložila Alena Jindrová-Špilarová, 2002

Gepard (1963)

námět: Giuseppe Tomasi di Lampedusa, režie: Luchino Visconti

**Neapol postupně mizela z dohledu
a z větší dálky vypadala rozhodně lépe.**

JULIA KAVANAGHOVÁ

Z milované ostrovní říše v krajinu zbrázděnou bombardováním

Dva ostrovy, které tvoří Helgoland (původně Heligoland) – „Svatou zemi“, se nacházejí sedmdesát kilometrů od západního pobřeží Německa a představují patrně zbytky rozsáhlé ostrovní říše. Podle etnografického díla *Germania*, které kolem roku 98 našeho letopočtu sepsal Říman Tacitus, se říše táhla přes ústí Labe pouze s malým průlivem po obou stranách.⁸ A dokonce i v době křesťanství se podle legend na Helgoland vešlo devět farností a dva kláštery.

Severní moře z ní neustále ukusovalo malá sousta, někdy si však posloužilo i pořádným hltem – jako například v roce 1720, kdy silná bouře rozdělila Helgoland nadobro na dvě části. Z té menší dodnes zůstal jenom holý násep pokrytý pískem s drobnými kousky rozdrcených mušlí. Druhá část statečně čelí vlnám dorážejícím ze severozápadu, podobná písčivcovému krunýři o velikosti jednoho kilometru čtverečního a v nejvyšším bodě – v šedesáti metrech – řídce obrostlému trsy trav.

Na první pohled se Helgoland může jevit jako docela bezvýznamné místo. Ale díky své poloze při námořních trasách

směřujících k důležitým hanzovním městům a několika velkým německým řekám přitahovalo toto souostroví ustavičně něčí pozornost. Nejdříve je jako svoji základnu využívali piráti, později sloužilo při navigaci a rybolovu. A poté co ho v průběhu století střídavě vlastnili Dánové a různé německé koalice, roku 1807, kdy Dánsko uzavřelo spojenectví s Napoleonem, je bez odporu dobyli Britové. Bylo pro ně důležité udržet s evropským kontinentem kontakt a obchodní vztahy.

Zároveň se ostrov stal centrem špionáže proti napoleonským jednotkám, které postupně ovládly celé pevninské pobřeží. Lodivodové utlumili svoji činnost a někteří z nich začali pracovat pro Angličany jako průvodci – mnozí by dokázali navigovat kolem pobřeží i se zavázanýma očima. Znali všechny mělčiny i jejich stálé pohyby a změny. Do Brunsbüttelu, Cuxhafenu nebo dokonce až k ústí Labe do Glückstadtu – *Geen probleem!*

V roce 1850 vydává dcera anglického důstojníka knihu *Heli-goland*, ve které popisuje zážitky ze svého dětství na ostrově v době kolem roku 1820.⁹ Musela to být vskutku skromná žena, protože její celé jméno se neobjevuje ani na obálce knihy, ani nikde jinde.

Autorka líčí zejména smutný příběh o tom, jak se sestrou přišly o oba rodiče, kteří zemřeli na zápal plic, a popis posledních dní jejich života zanechává obzvláště silný dojem. Ale píše také o svém dětství na ostrově, o pocitu bezpečí a dobrých podmínkách důstojnické rodiny žijící ve vlastním domku se služkou a kuchařkou. Poštovní loď jim jednou týdně vozila čerstvé maso, které vystačilo na dvě jídla, a mouky, ovesných vloček, hrachu a rýže víc, než mohla „střídmá

rodina“ k životu potřebovat. Kromě toho měli dostatečný přístup i k exotickým artiklům – mnozí z dřívějších lodivodů se totiž pustili do pašování zboží z britských kolonií do Německa, a ještě atraktivnějších německých produktů opačným směrem.

Dále žena vypráví o dvou vesnicích na hlavním ostrově: o *Oberlandu* na hřebeni obráceném k západu a *Unterlandu* na písčité nížině u přístavu na jihovýchodě. Mola v *Unterlandu* byla vyhrazena větším lodím, rybáři své lodky vytahovali přímo na břeh. Úzké dvoupatrové a třípatrové domy měly okna ve strmých štítech obrácená do těsných ulic, kde se mačkaly jeden na druhý. Na rozdíl od tradičních fríských budov z červených cihel se tady hojně stavělo ze dřeva. Důvodem byl nedostatek místních zdrojů materiálu, výjimku tvořil pískovec poněkud pochybné kvality. Vše se muselo dovážet z pevniny. A cihly byly těžké.

Velká část života na ostrově se odehrávala na příkrých schodech mezi oběma vesnicemi – muži tam zaháleli u cigarety a vedli své všední hovory, zatímco ženy pobíhaly nahoru a dolů s koši na chleba a těžkými vědry vody, nebo chodily dojit kozy a ovce pasoucí se na hřebeni na západě ostrova. Ženy nosily dlouhé šarlatové sukně a v zimě pláště s kapucí tak pevně staženou kolem čela, že jim byly vidět jenom oči a špička nosu. „Muži se odívají do obzvláště hrubé látky, ta je sešitá natolik volně, že kalhoty vypadají jako spodnička, košile s rozhalenkou zdobí obrovské knoflíky, na samém temeni hlavy mají posazené malé těsné čapky.“¹⁰

Když se lidé potkají na ulici, řeknou si nejdřív „dobrý večer“ a poté – když se míjejí – „nezapomeň na mě“, často

svým místním dialektem, variantou fríštiny zvanou *halunder*. Zvláštní jsou také ženská jména, která končí na hlásku *o*, jako například *Katherino*, *Anno* a *Mario*.

Jednou z mála událostí, které dokážou narušit poklidný každodenní rytmus ostrova, je přilet drozdů, špačků či sluk na jejich jarním a podzimním tahu. Pak je třeba pustit všechno z rukou a vyrazit na lov. Staří, mladí, ženy, muži popadnou sítě, motyky a rýče a vyrazí z domu. Na hřeben nebo přes písečné násypy.

Napoleonské války představovaly pro místní obyvatele období blahobytu. Ale po uzavření Kielské smlouvy v roce 1814 došlo k utlumení pašeráckých aktivit, a když ostrov v roce 1821 opustili poslední britští vojáci, ustalo i obchodování. Sklady zely prázdnotou a obchodníci se vydali jinam.

Na ostrově žilo dva tisíce dvě stě lidí a stěhovat se nechtěl nikdo. Tehdy kdosi přišel se zdánlivě bláznivým nápadem, že by to mohli zkusit s turismem. Tahle myšlenka se nezrodila jen tak pro nic za nic – o pouhých několik let dříve totiž britští lékaři potvrdili, že snad neexistuje zdraví prospěšnější věc než koupele ve slané vodě. A musí jít o vodu studenou. Jestli má Helgoland něčeho hodně, tak právě studené slané vody. Navíc po celý rok. Místní na ni vsadili a již v roce 1826 ostrov naplno fungoval jako lázeňské a přímořské letovisko pro movité měšťany z Anglie, Pruska, Polska a Ruska.

Za politických podmínek panujících v Evropě během 19. století ztrácel ostrov pro Brity postupně svůj strategický význam. Přesto zde nakonec vyšly vlastní známky. Jak bylo u britských držav běžné, jako motiv se na nich objevila královna Viktorie. Zajímavostí je, že známky jsou dvoubarevné – při

Rok 1869–71: Reliéf královny Viktorie

výrobě to vyžaduje nejenom úkony navíc, ale také obzvláštní přesnost –, tištěné vždy červenou a zelenou na bílém papíře. „Zelená je zem. Červené jsou útesy. Bílý je písek. To jsou barvy Heligolandu.“¹¹ Kromě toho je královnina bílá hlava do papíru vyražená, čehož se dosahuje tím, že se papír položí na podklad z kůže a přitlačná deska se zatíží obzvláště silně. Můj exemplář prošel mnoha prsty, a je tudíž potrhaný a umaštěný. Když jej zahřeju v prstech a jemně po něm přejedu nehtem, ucítím jakousi zatuchlou vůni. Jedná se o první vydání